

Miklósi Márta

A kriminálandragógia európai gyökerei és hazai története a 20. század közepéig

„Nem új gondolat, hogy az erkölcsi eltévelyedés és bűnözés leghathatósabb ellenszere a nevelés” – vallotta Kármán Elemér.¹ Tanulmányomban sorra veszem azokat a gondolkodókat, a pedagógia kiemelkedő személyiségeit, akik meghatározó jelentőségűek voltak a kriminálandragógia történeti fejlődése során. A tudományág interdiszciplinaritását jól jellemzi, hogy büntetőjogi tudósok mellett más társadalomtudományok, így jellemzően a pszichológia, szociológia, illetve az orvostudomány képviselői is meghatározó gondolatokkal gazdagították a kriminálandragógia tudományos megalapozottságát.

A büntetés nevelő funkciójának gondolata már az ókori bölcselők tanításában megjelent. Prótagorasz szerint „*értelmes lény nem a múltra, hanem a jövőre tekintettel büntet*”. A nevelés gondolata nem ment feledésbe a középkor teoretikusainál sem. A neveléssel kapcsolatosan két szélsőséges nézet alakult ki. Az egyik végletes felfogás szerint kérdéses, hogy a felnőtteket érdemes-e egyáltalán a büntetésen túl nevelőintézkedésnek alávetni. A tettes ugyanis arra kötelezett, hogy elviselje a büntetés szankcióját, nem tehető ki a nevelés procedúrájának is.² Ezzel a felfogással szemben állt az a nézet, amely szerint a nevelés a büntetés alkalmazásának önálló célja,³ ami azonban a pedagógiai optimizmus irreálisztikus felfogásán alapul.

A nevelés kérdéseivel foglalkozók figyelmének középpontjában a 16. század óta áll a bűn és büntetés pedagógiai problematikája. A szabadságvesztést kezdetektől a feltűnő szigor jellemezte, legfontosabb eszközünek a büntetést tekintették, klasszikus intézménye a tömlöcrendszer. A tömlöcökben senki sem akarta használni az elítéltek munkaerejét, vagy jó útra téríteni őket, itt elsősorban csak őrizték a rabokat. A „tömlöc” mint intézmény önmagában elavult volt, amelyet csak jobban elmélyített ennek az intézménynek rendezetlensége, ziláltsága, jogilag tisztázatlan helyzete. A tömlöcök a megyei törvényhatóságok kezelésében voltak; a törvényhatóságok viszont a helyi földesurak befolyása alatt állottak, s anyagi feltételeik a földesurak adózásának volt függvénye; a földesurak, pedig akik adózni kevésbé akartak, a törvényhatóságokra gyakorolt befolyásuk révén a tömlöcök pénzügyi ellátásának követeléseit mindig elodázhatták. Ennek következtében a börtönökben nem volt biztosított a rendszeres ételmezés, nem történt gondoskodás az egészségügyi ellátásról; nem szervezték meg a tömlöcök karbantartását, renoválását.⁴ A 16. században olyan gazdasági és társadalmi folyamatok játszódtak le leginkább Európa észak-nyugati peremén, az iparosodottabb térségekben, amelyek kikényszerítették a büntetés-végrehajtás átalakulását, és végső soron előkészítették a modern szabadságvesztés-büntetés kialakulását is. A kapitalista piac megszerveződése és a protestáns munka-étosz térnyerése alapvetően módosította az ember (az emberi munka) értékét.⁵ Egyszerű gazdasági helyzet volt ez: egyik oldalon a felesleges munkaerő, másikon az

1 tudomány és társadalom

azt felszíni kívánó piac. Ebben a kényszerű helyzetben megszülettek a fenytőházak, amelyek legfontosabb feladata volt a dologtalan elemeket munkára kényszeríteni. Emellett más, sajátos vonás jelent meg itt, az eddigi büntetési célok kiegészültek egy új céllal: a javítás és nevelés eszméjével. Kényszerítő nevelés fegyelem, rend és munka által: ez volt az új teória lényege.⁶

A kriminálpedagógia történeti gyökerei a 18–19. századi nagy pedagógiai gondolkodók koncepcióiban találhatók meg. Johann Heinrich Pestalozzi, korának kiemelkedő nevelőegyéysége széles körű társadalmpedagógiai kutatást folytatott. Ő volt a világon az első, aki a bűnözők büntetés-végrehajtási nevelésének kérdését, illetve társadalomba visszavezetését pedagógiai szempontból vizsgálta, s ő fogalmazta meg a kriminálpedagógia mint tudomány első máig érvényes tételeit. Kriminálpedagógiai tevékenységében három mozzanat emelhető ki: oktatás (a bűnözés okainak kutatása), az okok ismeretében a bűnözők nevelése és a társadalomba való visszavezetésük.⁷ Tanulmányozta Zürich kanton börtöneit, tapasztalatait az *Ein Schweizerblatt* című, általa 1782-ben indított korabeli folyóiratban adta közre. Ez azzal a lehetőséggel járt számára, hogy hétről-hétre egy egész ívnyi anyagot: oktatást, bírálatot, felhívást adjon olvasói kezébe. Ez a folyóirat nem felvilágosítani kívánt a nevelésről, hanem Pestalozzi szándékai szerint közvetlenül maga nevelt.⁸ Haladó nézeteket vallott a nevelhetőség kérdésében, börtönpedagógiai koncepciójában hangsúlyozta, hogy nincsen nevelhetetlen elítélt, még a legsúlyosabb büntetett elkövetők személyiségében is található olyan személyiségtulajdonságok, amelyekre személyiségformálási koncepció építhető.⁹

Pestalozzi eszméi a 18. században közvetlenül hatottak a büntetés-végrehajtási szakemberekre, hagyományai azonban a következő századokban is fellelhetők. Követői mindegyik Svájcban voltak, közülük kiemelkedik Ottó Kellerhals, aki új börtöntípust hozott létre, az elítéltek munkával foglalkoztatását az ún. nyitott börtön eszméje alapján szervezte meg. Börtönigazgatói kinevezést kapott, és a korabeli tömbépületekkel ellentétben telepszerű épületeket építtetett, és az elítéltek foglalkoztatására mezőgazdasági munkát vezetett be. A börtönben minden elítéltnak dolgoznia kellett, munkájukért bért kaptak. A munkával foglalkoztatás távolabbi célja az volt, hogy az elítéltek a szabadulás után a mezőgazdaságban helyezkedhessenek el, megszerzett munkatapasztalataikat hasznosíthassák, megkönnyítsék munkavállalásukat, emellett teret engedett a nevelésnek is. A nyitott börtönben az elítéltek telepszerű kis épületeiben történő elhelyezése, a mezőgazdasági munkára jellemző kis munkacsoportok szervezése lehetővé tette kollektívák kialakítását. Kellerhals maga rendszeresen tartott kollektív foglalkozásokat, amelyeken etikai kérdéseket, szociális problémákat beszélt meg az elítéltekkel. Ezek a kis kollektívák, a foglalkozások az elítéltek erkölcsi nevelésének szervezeti formái voltak.¹⁰

Hazánkban a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának jogi szabályozása a modern börtönügy kialakulásával a 17–18. században vette kezdetét. Az intézményekben a büntetés-végrehajtás menetét, az elítéltek életkörülményeit, munkáltatását különböző házszabályok, valamint az intézményt felügyelő városi magisztrátus intézkedései, rendeletei határozták meg. A 19. századi reformkorszak éveiben az egyik kulcskérdés az igazságszolgáltatás reformja volt, ennek során jöttek létre az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatok, amely az első nagy kísérlet hazánkban a modern büntetés-végrehajtás kiépítésére.¹¹ Ebben az időszakban Eötvös József fogházjavító koncepciói ütöttek rést a középkori tömlőrendszeren. Következtetéseit, javaslatait még a „mai értelemben vett tudományos kutatások nélkül, a

fejlett világ eseményeit követő humán műveltségre és a reformkori eszmékre támaszkodva” alakította ki.¹² Rámutatott a korabeli gazdaság azon anomáliáira, amelyek véleménye szerint a vagyon elleni bűnözés előidézői voltak.¹³ Törekvései olyan büntetés-végrehajtási intézettípus kialakítását célozták, amely korszerű, megfelel a humánus és a büntetőjog követelményeinek. Lukács Mórizzal közösen írt művét¹⁴ azzal a szándékkal alkotta, hogy a nagy büntetőjogi reformmunkálatok részeként kidolgozandó büntetőjogi reformtervezetet segítsék. A törvényjavaslat királyi szentesítése elmaradt, feltehetően azért, mert sokan bírálták a túlzottan liberális elemei miatt. Széchenyi pl. a „fogházjavítási” tervezetet „túl humánusnak” és „puhaszívú ábrándozásnak” nevezte. Büntetőjogi reformnézeteit a *Stádium* c. könyvében 1831-ben és a *Kelet Népe*-ben 1841-ben fejtette ki.¹⁵ Eötvösnek azonban még így is nagy hatása volt a magyar büntetőjogi és börtönügyi gondolkodás fejlődésére, haladó elveit a későbbi bírói gyakorlat többé-kevésbé megvalósította.¹⁶ Eötvös és Lukács részletesen kifejtette, hogy milyen legyen a jól működő büntetés-végrehajtási rendszer. Az intézet legyen olyan, amelyben együtt vannak az elítéltek megjavításának feltételei; a bánásmód legyen szigorú, de emberséges; a büntetés-végrehajtási intézet pedig feleljen meg az erkölcsi javítás feltételeinek.¹⁷ Közös munkájukban részletesen tárgyalták az erkölcsi javítás elméleti és gyakorlati kérdéseit, értelmezését. A szűkebb értelmezésen az ún. „külső törvényes polgári javítás” értendő, amely alapvetően az elítéltek szokásainak a megváltoztatására, a rendes életre, munkára, a szabályok és a törvények tiszteletére irányul. A nevelésnek ez a formája az emberi kapcsolatokban meglevő nyilvánvaló zavarokat korigálja, s nem irányul az erkölcsi tudat alakítására. A „belső erkölcsi javítás” a legtágabb értelemben vett nevelés, amely magában foglalja a „külső törvényes polgári javítás”-t is, feladata, hogy „a lélekből kiirtsa a gonoszt és helyébe erényeket ültessen”. A büntetés-végrehajtás nevelőmunkájában a megjavítást mindkét értelemben feladatnak kell tekinteni; végső soron az elítélteket teljes emberként kell visszaadni a társadalomnak.¹⁸ Fontos megállapításokra jutottak az erkölcsi javítás hatásos eszközével, a munkával kapcsolatban is. A munkának három „hasznát” hangsúlyozták. A munka egyrészt kitölti az elítéltek idejét, eloszlatja a bűnös gondolatokat; másrésztől leszoktatja őket a lustaságról, harmadrészt a munka a szabadulás után a kenyérkeresés feltétele.

A börtönügy területén jelentős változásokra az 1867-es kiegyezést követően került sor. Az 1878. évi V. törvény, az ún. Csemegi-kódex, a klasszikus büntetőjogi irányzat tanait juttatta érvényre. Fő büntetési neve a szabadságvesztés büntetés. Visszalépést jelentett az 1843. évi törvényjavaslatához képest abban, hogy lemondott a büntetés-végrehajtási jog tekintetében az önálló, törvényi szabályozásról.¹⁹ Bár a fejlődés késéssel indult el, a magyar börtönügy a századforduló idejére felzárkózott a nyugat-európai szinthez, és ez a korszak volt történetének addigi legkiegyensúlyozottabb szakasza.²⁰

A századfordulót követő évtizedekben a gazdaság szinte azonnal érezhető nyomokat hagyott a börtönvilágon, mindez kedvezőtlenül hatott a személyi állomány minőségi javítására. Ez különösen érzékeny lemaradást okozott akkor, amikor az európai büntetőjogi reformirányzatok Európa-szerte – a tett-arányos szemlélettől elfordulva – a tettes felé fordították a figyelmet, és mutatták a magyar börtönügynek is a humán tudományok (pszichológia, pedagógia, kriminológia) alkalmazását.²¹

1908-ban elfogadták az ún. I. Büntetőnovellát,²² amely a fiatalok börtönügyét szabályozta. A korábban felnőtt korúakat fogva tartó fogházak fegyelemre, biztonságra koncentráló személyzete ezen jogforrás hatására szembesült először az átalakító nevelés

1 tudomány és társadalom

igényelte magasabb szakmai követelményekkel.²³ A büntetés-végrehajtásban szemléleti fordulat következett be, a büntetés hagyományos, megtorlásra irányuló formáinak helyébe a tettes jövőbeli magatartásának befolyásolására alkalmas kriminálpedagógiai tartalmú jogkövetkezmények léptek.²⁴ Hazánkban a zárt intézetben belüli nevelési elv első kifejtett intézménye a fiatalok javítóintézeti javító-nevelése volt. A javítóintézetek hatásrendszere pedagógiai tartalmú volt. Az intézetek megjelenése felpezsdítette a pedagógusok, pszichológusok érdeklődését, akik tudományuk egyik alkalmazási területét vélték felfedezni a fiatalok bünelkövetők sajátos kriminálpedagógiai (pszichológiai) kezelésében. „Sajnálatos módon köztük és a büntetés-végrehajtás elméletét uraló jogász szakemberek között ebben az időszakban még nem jött létre egymás tevékenységét indukáló együttműködés.” – állítja Pál.²⁵ Tény azonban, hogy a 20. század elején az erkölcsi fogyatékosok kriminálpedagógiája és az inadaptáltak pszichológiája megalapozásának időszaka volt, amelyet neves szakemberek, Ranschburg Pál, Éltés Mátyás, Ganyó Vilmos, Tóth Zoltán, Vágó Károly munkássága fémjelez.²⁶

Éltés Mátyás a kriminalitás jelenségét a „fogyatékoság-ügy” koncepcióján át szemlélte, meglátása szerint a kriminálpedagógia csupán a gyógypedagógia részterületének tekinthető.²⁷ Véleménye szerint a kiegészítő (gyógypedagógiai) iskolák egy típusa kifejezetten az erkölcsi fogyatékos gyerekek nevelésére hivatott. „Legjobban jellemzi e szerencsétlen teremtéseket az, hogy ösztöneik és indulataik határtalan uralmat gyakorolnak felettük, (...) ennek kielégítése közben kíméletet nem ismernek, s magukra hagyva csakhamar összeütközésbe kerülnek a társadalmi renddel.” – írta.²⁸

Tóth Zoltán a bűncselekményeket elkövető gyerekek nevelése kapcsán arra a megállapításra jutott, hogy az erkölcsi fogyatékosok a fogyatékosok fogalomkörébe tartozik, a gyógypedagógia így az erkölcsi fogyatékosok nevelésével is foglalkozik. Rendszertani megközelítése Éltés Mátyáshoz hasonló: „külön kriminálpedagógiáról és gyógypedagógiáról beszélni igen nagy hiba lenne” – vallja.²⁹ A két világháború közötti időszakban mások részéről is voltak olyan nézetek, hogy a bűnözés, a gyermek- és fiatalok kriminalitás ellen folyó harc a gyógypedagógia feladata. Mivel a kriminálpedagógia nem volt önálló tudomány, ezt a problémakört a gyógypedagógiába tartozónak tekintették. A törvénysértést ekkoriban morális fogyatékoságnak tartották, így logikusan lehetett a többi fogyatékos-sággal foglalkozó tudomány körébe sorolni.³⁰

A korszak neves gyógypedagógusaival párhuzamosan Angyal Pál és Kármán Elemér vizsgálódott kriminálpedagógia témakörében. A nevelés és kriminálpedagógia fontosságát a hazai viszonyok között Angyal alapozta meg, álláspontja szerint a jog, a kriminológia, a pszichológia és a pedagógia ötvöződik.³¹ Vele párhuzamosan Kármán Elemér, Pestalozzi hí követője foglalkozott behatóan a kriminálpedagógia, kriminálpedagógia összefüggéseivel. Munkásságával jelentek meg a kriminálpedagógiai nézetek a hazai büntetés-végrehajtásban. „A kriminálpedagógia két tudomány: a kriminológia és a pedagógia határán keresi az összeköttetést.” – hangsúlyozta.³² A kriminálpedagógia tárgya a bünelkövetőnek, mint egyénnek, valamint a bűnnek, mint társadalmi jelenségnek a vizsgálata. Emellett kutatta az egyénre ható tudatos befolyásolás lehetőségeit, eszközeit, módszereit, amely alkalmas arra, hogy megelőzze a bűncselekmény elkövetését, vagy megakadályozza annak megismétlését.³³

Kármán vezetésével 1915-ben megalakult a Budapesti Kriminálpedagógiai Intézet. Itt tevékenykedett Kármán Elemér kortársa, Viliam Gano, a gyógypedagógia és a

kriminálpedagógia integrációjának hirdetője. Véleménye szerint a nehezen nevelhető fiataloknak két csoportjuk van: az egyik csoportba azok tartoznak, akiket rendellenes magatartás jellemez (ez erkölcsi betegségnek tekinthető), a másikba pedig a bűnözőket sorolhatjuk.³⁴ Az intézethez kapcsolatos lélektani laboratórium, kriminálpedagógiai szeminárium, szakkönyvtár, múzeum és „Pestalozzi Otthon” (megfigyelő) működött.³⁵ Az intézet elsősorban a bűnelkövető fiatalok nevelésével foglalkozott, azonban pár évi működés után anyagi támogatás hiányában és a rosszindulatú intrikák miatt feloszlott.³⁶ Kármán felfigyelt a kriminalitást előidéző okok kutatására. Szerinte „*az emberi egyén fejlődésének menetét tekintjük, és azt keressük, hogy az emberi fejlődés fokozataira miként hatnak az okok és körülmények, amelyeket a kriminális hajlandóságok előidézőiül lehet tekintenünk.*”³⁷ Hangsúlyozta, hogy a bűnözésnek nemcsak közvetlen, de közvetett okai is lehetnek. Fontosnak tartotta ezek vizsgálatát, mint ahogy az elkövető egyéniségének, életviszonyainak, környezetének megismerését is hangsúlyozta.³⁸ Az etikai fejlődést gátló okokat vizsgálva beszélt endogén (például testi és lelki betegségek), valamint exogén okokról (például a családi nevelés hiányosságai).³⁹ Hitt a nevelés erejében: „*Nem a büntetés az, ami által a közrend megóvását biztosíthatjuk, hanem a társadalmi állapotok, közfelfogás, nevelés módja, a megélhetés javítása útján kell a büntettek csökkentését, esetleg megszűnését elősegíteni*” – vallotta.⁴⁰ Olyan hatásrendszerben gondolkodott, amelyben az orvos, a pedagógus, a gyógypedagógus és a patronáló szervezetek képviselői együtt képezik a hatásrendszer személyi körét, amely befolyást gyakorol a fiatalokúra, az elítéltekre. Ebben a körben kiemelt szerep jutott a bírónak, akiket Kármán kriminálpedagógusnak tekintett.⁴¹

Hasonlóképp a társadalmi szerepvállalás fontosságát hangsúlyozza a bűnözés leküzdését célzó küzdelemben Hacker Ervin, aki több könyvében is tárgyalta a börtönrendszerek, a büntetés-végrehajtási jog, a rabmunkáltatás problémáit. Meglátása szerint a kiegyensúlyozott társadalmi légkörben várható leghamarabb, hogy a kriminalitás elleni büntetőjogi és szociálpolitikai fegyverek a küzdelmet eredményesebbé teszik, és a célhoz közelebb visznek.⁴²

A két világháború közötti időszakban „*a kriminálpedagógia elméleti műveléséről nincs tudomásunk*” – fogalmaz Lőrincz.⁴³ Ebben az időszakban a maradékelven finanszírozott büntetés-végrehajtás elszürkülése, stagnálása volt megfigyelhető. Ez a helyzet elsősorban a „nemzeti kultúrfölény” bizonyítására tett erőfeszítésekkel magyarázható, amely miatt a bűnözés elleni küzdelem háttérbe szorult.⁴⁴ A korábbi időszak fejlődése ekkorra megtorpant, a bűncselekmény elsősorban jogi jelenséggé vált, kevés figyelem helyeződött társadalmi vonatkozásaira, emberi magatartásként való vizsgálatára.⁴⁵ Az akkor hatályos szabályok azonban „*rendelkeztek az elítéltek erkölcsi támogatásáról, vallás-erkölcsi, lelki gondozásokról, kiemelték a rabnevelés tényezői közül a munkára szoktatást, illetve az elítéltek szellemi gondozása körében meghatározták az oktatás és a börtönkönyvtár használatának szabályait.*”⁴⁶

A korszak büntetés-végrehajtásának aktuális kérdéseit a legátfogóbban Finkey Ferenc tárgyalta. Nagy műveltségű büntetőjogász és szakíró volt, aki tanulmányaiiban kriminálandragógiai és kriminálpedagógiai kérdésekkel egyaránt foglalkozott, a kriminálpedagógiát bűnügyi neveléstanként említette. Véleménye szerint az a büntetés, amely csak sújt, az fájdalmat okoz, amely pedig tönkreteszi az elítélteket, az nem tökéletes büntetés.⁴⁷ Megkísérelte a rabnevelés rendszertani helyét kijelölni, és fontosságát hang-

1 tudomány és társadalom

súlyozni. „A rabnevelés jelszóval fejezhetjük ki azt a célt a legerőteljesebben, hogy a börtönbe beutalt büntetett ne úgy kerüljön ki onnan, mint ahogy bement, hanem a börtönben átélt szigorú fegyelem által megtisztulva, s akinek szüksége volt rá, testileg, szellemileg és erkölcsileg megerősödve, a helyes erkölcsi úton maradás szilárd elhatározásával.”⁴⁸ Írásában sajátosan egyéni utat jár, nagy elődjétől, Kármán Elemértől elhatárolta magát, nem vett róla tudomást. Elvetette a 19. század folyamán Cesare Beccaria által megalapozott ún. klasszikus büntetőjogi iskola megdönthetetlen axiómáját, amely szerint minden ember önállóan cselekvő, autonóm személyiség, akinek viselnie kell tettei következményeit, s a büntetés célja a „megtorlás”. De hasonlóképpen szemben állt az ún. „célbüntetés” elméletével is, amely a megtorlást teljesen kiiktatja, és a büntetés céljává az általános és a különös megelőzést jelölte meg. E két egymást teljesen kizáró, szélsőséges büntetőjogi iskola után következett az ún. „közvetítő elmélet”, amely szerint a büntetés tartalma a megtorlás, a célja viszont a megelőzés.⁴⁹

Finkey két, témánk szempontjából fontos kérdésben is állást foglalt: a „nevelhetőség” és „nevelhetetlenség” kérdésében, valamint a nevelési folyamat mibenlétét illetően. A neveléstudomány és a pszichológia területén egyaránt élt a „nevelhetetlen” ember koncepciója, amely a múlt században és a századfordulón lábadozó pedagógiai pesszimizmusban gyökeredzett, és Schopenhauer, Lombroso, Nietzsche tanaira épült. A pedagógiai pesszimizmus hatással volt a jogi, kriminológiai, kriminálpedagógiai gondolkodókra is, és kialakult a „nevelhetetlen elítelt” koncepciója, amely összhangban volt a kor uralkodó eszméivel. A 20. század első felében azonban jelentős változások történtek. Több tudományban, így például az orvostudományban, biológiában, pszichológiában olyan felfedezéseket tettek, amelyek az ember megismerése terén kiemelt jelentőségűek (pl. az ember pszichés folyamatainak feltárása, az ember szociális viselkedése természetének vizsgálata, a genetikai kutatások eredményei, interperszonális viszonyok megismerése stb.); és mindezek hatására megváltozott az emberről alkotott felfogás. Finkey e koncepciók hatása nyomán szállt szembe a pedagógiai pesszimizmus tanával.⁵⁰ Meglátása szerint mindenki szabad akarattal bír, az elítéltek nevelhetősége kérdésében az indeterminizmus álláspontján állt. Szerinte a jellem formálható, alakítható, és ez az általános elv az elítéltekre is érvényesül.⁵¹ Különbséget tett azonban „javítás” és „nevelés” között. A „javítás”-ról kizárólag a romlás, züllés útján levők vagy a már erkölcsileg romlottak esetében beszélhetünk. A büntetés-végrehajtásban tehát „javításra” szorulnak a súlyos bűncselekményt elkövetett és hosszú szabadságvesztés-büntetésre ítélték. A nevelés viszont olyan kategória, amely az összes szabadságvesztési nemre ítéltékre nézve közvetlenül érvényesülhet; általános végrehajtási célnak tekinthető. A nevelésnek három területe van; a testi nevelés, értelmi nevelés és erkölcsi nevelés.⁵² A testi nevelés legfontosabb feladata a testi fejlődés biztosítása, a megfelelő életvezetési szokások kialakítása. Az erkölcsi nevelés feladatai: a rendre, fegyelemre, pontosságra, a kötelességek teljesítésére szoktatás. Bár a nevelés valamennyi területén adódó feladatok fontosak, mégis az elítéltek erkölcsi nevelése különös jelentőségű, ezen múlik a megjavulás. „Ez a jó, igaz és a szép szeretetére, mások megbecsülésére és az erkölcsi kötelességek önként, lelki szükségéből való teljesítésére rászoktatásból áll.” – vallja Finkey.⁵³ Véleménye szerint „az erkölcsi edzés, az akarat nevelése nem a büntetésen, hanem a neveléstudomány feladata.”⁵⁴ Az értelmi nevelés feladatai: az értelem általános fejlesztése oktatás által; munkára, foglalkozásra, illetve valamely életpályára való kiképzés. „A helyes irányú értelmi fejlesztés, a

hasznos ismeretek közlése (...) az egyik leghatalmasabb tényező lesz az elítéltek csekélyebb képzettségű többségénél a visszaesés meggátolására.”⁵⁵ Szkeptikusan állt viszont a kriminálpedagógia, kriminálandragógia szerepének kérdéséhez. Meglátása szerint az ún. bűnügyi neveléstudomány (kriminálpedagógia) önálló tudománynak egyáltalán nem mondható, hanem csak alkalmazott része a neveléstudománynak, éppúgy, mint a bűnügyi lélektan az általános lélektannak. Ruzsonyi meglátása szerint Kármán és Finkey oppozícióban állt korának uralkodó nézeteivel, ezért nem gyakorolhattak hatást a büntetés-végrehajtás gyakorlatára.⁵⁶

Jegyzetek

¹ Kármán Elemér: *A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei: kriminálpaedagógia. (Kézikönyv paedagógusok, gyermekbírók, gyermekorvosok és művelt szülők számára).* Novák Kiadó, Budapest, 1922. 5. o.

² Földvári József: *A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 48. o.*

³ Módos Tamás: *Büntetés-végrehajtási nevelés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998. 12. o.*

⁴ Pál László: *A kriminálandragógia történeti áttekintése. In: Mankó Mária (szerk.): Kriminálandragógiai alapok. Olvasókönyv. Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely, 2001. 12. o.*

⁵ Mezey Barna: *A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében. = Börtönügyi Szemle, 2007. 3. szám, 19–20. o.*

⁶ Uo. 20. o.

⁷ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Kriminálpedagógiai tanulmány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 208. o.*

⁸ Johann Heinrich Pestalozzi válogatott művei, I. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 33. o.

⁹ Pál László: *A kriminálandragógia történeti áttekintése, i. m. 6. o.*

¹⁰ Uo. 7. o.

¹¹ Horváth Tibor: *Büntetés-végrehajtási jog – Büntetés-végrehajtási jogtudomány. In: uő (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog. Rejtjel Kiadó, Budapest. 2007. 16. o.*

¹² Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. 34. o.*

¹³ Lévai Miklós: *A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése a kialakulásától a XX. század nyolcvanas éveinek végéig. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1990. 11. o.*

¹⁴ Eötvös József – Lukács Móric: *Fogházjavítás. Heckenast, Pest, 1842.*

¹⁵ Pál László: *A kriminálandragógia történeti áttekintése, i. m. 18. o.*

¹⁶ Horváth Tibor, i. m. 16. o.

¹⁷ Eötvös József – Lukács Móric, i. m. 191. o.

¹⁸ Pál László: *A kriminálandragógia történeti áttekintése, i. m. 15. o.*

¹⁹ Horváth Tibor, i. m. 17. o.

- ²⁰ Ruzsonyi Péter: Javíthatatlanok? A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés fejlődési trendje. = *Börtönügyi Szemle*, 1999. 4. szám, 28. o.
- ²¹ Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1997. 35. o.*
- ²² 1908. évi 36. törvénycikk
- ²³ Lőrincz József – Nagy Ferenc, i. m. 35. o.
- ²⁴ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben – jogász szemmel. = *Börtönügyi Szemle*, 2006. 3. szám, 3. o.
- ²⁵ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban, i. m. 176. o.*
- ²⁶ Lőrincz József: *Fiatalkorúak büntetés-végrehajtása. Citoyen Kiadó, Vác, 1998. 39. o.*
- ²⁷ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban, i. m. 324-325; Vö. Éltes Mátyás: Javítóintézetek s a gyógypedagógia. = Magyar Pedagógia, 1906. 6. szám, 337–350. o. Uo. 343. o.*
- ²⁸ Uo. 343. o.
- ²⁹ Tóth Zoltán: *Általános gyógypedagógia. Magyar Gyógypedagógiai Társaság, Budapest, 1933. 68. o.*
- ³⁰ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban, i. m. 326. o.*
- ³¹ Angyal Pál: *Fiatalkorúak és büntetőjog. Wessely és Horváth Könyvnyomda, Pécs, 1911. 13. o.*
- ³² Kármán Elemér, i. m. 6. o.
- ³³ Módos Tamás: *Az elfelejtett tudomány. Töprengés a kriminálpedagógia időszerűségéről. = Börtönügyi Szemle, 2000. 2. szám, 48. o.*
- ³⁴ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban, i. m. 330. o.*
- ³⁵ Teleki Béla: *A szabadultak szociálpedagógiai ellátása. = Börtönügyi Szemle, 2010. 3. szám, 35. o.*
- ³⁶ Módos Tamás: *Büntetés-végrehajtási nevelés, i. m. 17. o.*
- ³⁷ Kármán Elemér: *A kriminálpedagógia feladatai. = Magyar Pedagógia, 1915. 5. szám, 254. o.*
- ³⁸ Vö. Kármán Elemér: *A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei, i. m.*
- ³⁹ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban, i. m. 343. o.*
- ⁴⁰ Kármán Elemér: *A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei, i. m. 9. o.*
- ⁴¹ Módos Tamás: *Az elfelejtett tudomány, i. m. 49. o.*
- ⁴² Lévai Miklós: *Hacker Ervin emlékkötet. = Kriminológiai Közlemények, 1989. 28. szám, 209–210. o.*
- ⁴³ Lőrincz József: *A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben, i. m. 6. o.*
- ⁴⁴ Lőrincz József: *Fiatalkorúak büntetés-végrehajtása, i. m. 40. o.*
- ⁴⁵ Lévai Miklós: *A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia. Complex Kiadó, Budapest, 2006. 157. o.*
- ⁴⁶ Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. Budapest, 1935. 180. o.*
- ⁴⁷ Vö. Finkey Ferenc: *Büntetés és nevelés. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1922.*
- ⁴⁸ Finkey Ferenc: *Büntetéstan problémák. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1933. 139. o.*
- ⁴⁹ Pál László: *A kriminálpedagógia történeti áttekintése, i. m. 19. o.*
- ⁵⁰ Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban, i. m. 286. o.*

⁵¹ *Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942. 33. o.*

⁵² *Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák, i. m. 139–146. o.*

⁵³ *Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés, i. m. 83. o.*

⁵⁴ *Uo. 82. o.*

⁵⁵ *Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák, i. m. 141. o.*

⁵⁶ *Ruzsonyi Péter, i. m. 27. o.*

Dózsa